

דלא כרבי יהודה

אליעזר דיינה, ediena@torontotorah.com

א. ר"ן על הרי"ף כאן

אמר רב חסדא דלא כרבי יהודה. דמתיר במכשירי אוכל נפש: ומיהו ה"מ לתקן אבל לעשות כלי לא דמודה רבי יהודה דפליג במתניתין דתנן [דף לב א] אין פוחתין את הנר מפני שהוא עושה כלי. ואין חותכין את הפתילה לשנים... וקסבר הלכה ואין מורין כן. דנהי דהלכה דמותר להשחית את הסכין במשחזות של עץ אפי' לחדדה כרבי יהודה אפי' אין מורין כן לכל כדי שלא יבא להשחית במשחזות שלה דכתיב האי גוונא אפילו רבי יהודה מודה לפי שהוא עושה כלי ומשמע לי דהיינו טעמא דמודה ר' יהודה שאסור לעשות כלי אע"ג דכיון דשרא רחמנא מכשירין מדכתיב לכם ודאי מלאכה גמורה היא ולא שרא בהו היינו טעמא לפי שאי אפשר להתיר במכשירין יותר מבאוכל נפש עצמו וכיון שאסור לטחון ולרקד אלמא לא שריא באוכל נפש מלאכות הנעשית לזמן מרובה בין שתאמר שהוא מדאורייתא או מדבריהם ע"פ מה שכתבנו למעלה [ריש פירקין] וכיון שכן אי אפשר להתיר במכשירין יותר מזה וכל שהוא עושה כלי הדבר ברור שהיא מלאכה הנעשית לימים הרבה ומ"ה רבא דסבירא ליה כר' יהודה לא הוה מעבר סכינא אלא בדקולא ולא במשחזות ורב יוסף אפומא דרחיא כדאיאתא בגמרא אבל במשחזות לא דהוה ליה עושה כלי ולפיכך כתב הרב אלפסי ז"ל בסמוך דדוקא אגב ריחיא או אגב דיקולא אבל במשחזות לא ואע"פ שאפשר לדחות ולומר דרבא [ורב יוסף] דבגמרא משום דקיימי רב נחמיה ורב יוסף קמיייהו לא משחזי במשחזות של אבן דכיון דסבירא להו דאין מורין כן לא הוה מצי לאהדורי ולמימר להני רבנן דקיימי קמיייהו דכדרבנן עבדי דבגמרא מוכח דלרבנן במשחזות של אבן אפילו להעביר שמנוניתה אסורה אבל אין ה"נ דהיכא דלא הוי איניש בהדיהו דבמשחזות של אבן משחזי כר' יהודה אפילו הכי כיון דלא חזינן דעבדי אלא הכי מנא לן לאהדורי בתר קולי. ועוד דשמעתא דלקמן מוכחי דבמשחזות אפי' לר' יהודה אסור ומש"ה אסרינן להראות סכין לחכם וסכין שעמדה דלא פסקה אפי' אגב דוחקא כמו שנכתוב בסמוך בס"ד וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפרק רביעי מהלכות יום טוב:

ב. פני יהושע כאן

במשנה אין משחזין את הסכין ביו"ט אבל משיאה על גבי חבירתה. ופירש"י בד"ה אבל משיאה היינו משום דמשנה מדרך חול. ולפי"ז נראה דאסור ברישא להשחיתו היינו משום דהוי כעובדא דחול דומיא דמתניתין דלעיל, אלא דלפי"ז קשה הא דאמר רב חסדא בסמוך דמתניתין דלא כר"י והא אפילו כר"י נמי מיתוקמא כיון דהוי טעמא משום עובדא דחול ואפשר דרבי יהודה נמי מודה דאסור. והנראה בזה דא"נ דרב חסדא לאו אפשטא דמתניתין קאי אלא אהך לישנא בתרא דאיכא דמתני להא דר"י אמר שמואל אסיפא אהא דאמרינן אבל משיאה על גבי חבירתה להעביר שמנוניתה דוקא אבל לחדדה אסור וא"כ לפי"ז ע"כ לא הוי טעמא משום עובדא דחול דהא בכה"ג דמשיאה ע"כ ליכא עובדא דחול מדשרי להעביר שמנוניתה אלא על כרחך דטעמא דאסור לחדדה היינו משום דמיחזי כמתקן כלי, וכן נראה ג"כ מהא דמסיים אהאי לישנא מכלל דבמשחזות אפילו להעביר שמנוניתה אסור והיינו ע"כ משום דבמשחזות לעולם מיחזי כמתקן. ואף לפמ"ש הר"ן ז"ל דבמתקן כלים אפילו ר"י מודה דאסור כמו שאבאר מ"מ היינו דוקא במשחזות של אבן ולא במשחזות של עץ וכיון דלהאי לישנא בתרא משמע דאפילו במשחזות של עץ אסור ואפילו להעביר שמנוניתה אע"ג דבכה"ג לאו מתקן גמור הוא אלא על כרחך דאפי"ה אסור משום דמיחזי כמתקן מש"ה קאמר רב חסדא שפיר דהוי דלא כר"י, ונמצא דלפי"ז יפה עולין דברי רש"י לפי דרכו לפרש המשנה כפשטה ומדלא מפליג מתניתין בין של עץ לשל אבן ולא מפליג נמי בין להעביר שמנוניתה ובין לחדדה אלא בין השחזה למשיאה א"כ ממילא משמע דטעמא משום דעובדא דחול היא, כן נראה לי בשיטת רש"י וכן מצאתי בלשון הר"ן ז"ל לפרש כן אוקימתא דרב חסדא אלא שקיצר במובן פירוש המשנה שכתב ג"כ לשון רש"י דמשמע דטעמא משום עובדא דחול וצ"ע:

ג. רא"ש כאן, סימן י

מתני' אין משחזין את הסכין ביום טוב אבל משיאה על גבי חבירתה: גמ' מאן תנא דהשחזה עצמה אסורה. אמר רב חסדא דלא כרבי יהודה. דתניא אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד. ר"י מתיר במכשירי אוכל נפש. א"ל רבא לרב חסדא דרשי' משמך הלכה כר"י א"ל יהא רעוא דכל כי הני מילי מעלייתא תדרשון משמי. אמר רב יהודה בריה דרב יוסף הוה קאימנא קמיה דרבא והוה קא [דף כח ע"ב] מעבר סכינא אפומא דדיקולא. ואמרי ליה לחדודי קבעי מר או לעבורי שמנוניתא. א"ל לעבורי שמנוניתא. וחזיתי לדעתיה דלחדודי קא עביד. והא דלא קאמר לי ולא מידי קסבר הלכה ואין מורין כן. אמר אביי הוה קאימנא קמיה דמר והוה קמעבר סכינא אפומא דרחיא. ואמרי ליה לחדודי קבעי מר או לעבורי שמנוניתא קבעי מר אמר לי לעבורי שמנוניתא וחזיתי לדעתיה דלחדודי קבעי וקסבר הלכה ואין מורין כן. ואמר רב יוסף סכין שעמדה* מותר לחדד ביו"ט וה"מ דפסקא אגב דוחקא ודוקא אגב ריחיא או אגב דיקולא. אבל במשחזות לא. ומה שפסק ה"ר אלפסי ז"ל אבל במשחזות לא היינו שאין להורות כן. (ק) אבל הלכה כר"י דאף במשחזות של אבן מותר (ר) דמתני' דאין משחזין את הסכין דאוקמא רב הונא במשחזות של אבן קאמר רב חסדא דלא כר' יהודה. וה"ר אלפסי ז"ל לא הביא כל הני לישני דקאמר רב יהודה אמר שמואל משום דקיימי אמתני' דאין משחזין את הסכין דלאו הלכתא היא דקי"ל כר' יהודה...

ד. קרבן נתנאל שם, אותיות ק, ר

[ק] אבל הלכה כר"י דאף במשחזות של אבן מותר. ודלא כפי' הר"ן שאומר דבמשחזות של אבן אפי' ר"י מודה לפי שהוא עושה כלי. וכשם שאוכל נפש עצמו אסור לטחון ולרקד דהמלאכות אלו נעשים לזמן מרובה. ומה גם במכשירי אוכל נפש פשיטא דלא שרינן מלאכה שהיא נעשית לימים מרובים כה"ג שהוא עושה כלי ע"כ. ואני אומר שצדקו דברי רבינו דס"ל אף שהוא עושה כלי ע"י משחזות של אבן שרי. דדמיה להא דתני לעיל דף ט"ז ממלאה אשה כל התנור פת אפי' א"צ אלא לפת א' כיון דהפת נאפה יפה כשהיא מלאה וכל מה שהוא עושה ומטריח הכל לכבוד האי פת שנאכל ביו"ט ה"נ האי דהשחיזו בטוב עד שנעשה כלי לימים רבים הכל הוא עושה לכבוד היום. ולא דמיה לקצירה וטחינה שדרכם לקצור ולטחון הרבה ביחד ומה שהניא ליה לשבח בהך דבר שהוא צורך יום טוב מאחר שאין משביח יותר משקוצר וטחון הרבה או מעט: [ר] דאמתני' דאין משחיזין דאוקמא רב הונא במשחזות של אבן קאמר רב חסדא דלא כרבי יהודה. מדלא קאמר מאן תנא דבמשחזות של עץ אסור אמר רב חסדא דלא כר"י מהא נשמע דלא כהר"ן:

ה. מאירי כאן

אמר המאירי המשנה השביעית והכונה לבאר בה איזו מלאכה שבמכשירי אוכל נפש מותרת ביו"ט ואמר שסכין שנפגמה אין משחיזין אותה שהרי הוא כמתקן כלי אבל משיאה על גבי חברתה שאין זה נקרא תקון גמור אלא כלאחר יד מותר בכך ולא נתבאר במשנה זו באיזו משחזות נאסרה אלא שמאחר שלא התיר אלא השאה על חברתה נראה שבכל משחזות נאסרה אלא שבגמרא נחלקו שלדעת אחת לא נאסר אלא במשחזות של אבן אבל בשל עץ מותר לחדדה ובשל אבן להעביר שמנוניתה מותר ולדעת שני בשל עץ מותר להעביר שמנינותה אבל לחדדה אסור אף בשל עץ ובשל אבן אף להעביר שמנונית אסור ובלשון אחר נחלקו בענין זה במשנתנו שלדעה אחת מה שנאסר השחזה במשחזות שלה דוקא לחדדה אבל להעביר שמנינותה מותר ובהשאה על גבי חברתה אף לחדדה מותר ולדעת שני אף השאה בחברתה לחדד /לחדד/ אסור ולהעביר שמנינות מותר ובמשחזות שלה אף להעביר שמנינות אסור והדברים מבולבלים לידע על מה נסמוך ומ"מ מצינו בגמרא שמשנתנו שלא לדעה ר' יהודה נאמרה שהוא מתיר במכשירין וא"כ כל לשונות אלו אין לנו בדקדוקם כלום שהרי הלכה כר' יהודה אלא שאין מורין כן ואף שחכמים גדולים עשו בה מעשה להעבירה על שפת הריחיים בכונת חדוד אלא שלא להוציא הוראה מתחת ידם היו אומרים שלהעברת שמנינות היו עושים אלמא אף בשל אבן ולחדד מותר אבל במשחזות שלה לא ראינו בה מעשה אלא שרב חסדא פוסק כר' יהודה בפומבי... אבל על האבן ועל העץ ועל חברתה אם התיר ר' יהודה שהלכה כמותו אף בנפגמה מבערב או דוקא בנפגמה ביו"ט לא נתבררה בגמרא והרבה מפרשים כתבוה דוקא בנפגמה או עמדה ביו"ט הא מבערב הכל אסור אף לר' יהודה עד שכשאמרו בגמרא מתניתין דלא כר' יהודה הקשו בה לוקמה כר' יהודה ובמבערב תירצו בה שאלו כן לא התיר בהשאה על חברתה וא"כ לר' יהודה בנפגמה או עמדה ביום טוב מותר אף במשחזות שלה במבערב אסורה אף השאה על חברתה ואנו שפסקנו כר' יהודה אלא שאין מורין כן כל שנפגמה ביום טוב אוסרין במשחזות שלה שהכל יודעין שחדוד הוא ומתירין באבן ובעץ ובהשאה על חברתה שהדבר נראה כמכוין להעברת שמנינות אע"פ שמתכוונים לחדד ובמבערב אוסרין את הכל ואע"פ שבדיכה התרנו בשנוי אינו דומה מכשיר שבגוף האוכל למכשיר שבהכנה: ומ"מ שטת קבלתנו שמא זה שהחליטו לומר מתניתין דלא כר' יהודה ולא העמידוה במבערב וכר' יהודה נראין הדברים שבמשחזות שלה הוא שיש לחלק לר' יהודה בין ביומו למבערב אבל בעץ ואבן שהוא שנוי מותר כדין המלח ובקוע עצים ואם מטעם היתר השאה על חברתה זו ודאי אין ספק שלא אסרה ר' יהודה שאין זה אלא כעין מנהג להעביר אי זה שמנינות המעכב את החתך ולא היה נמנע מזה להתיר משנתנו כר' יהודה ובמבערב אלא שאף כל אלו מותרין אף במבערב והטעם שהסכין תשמישו תדיר ואף בהושחה מבערב סמוך לבין השמשות משתמשין בו ועומדת או נפגמת ונמצאת מניעת הכנתו קלה ומתוך כך לא חלקו בה ואף בתלמוד המערב ראיתי אבל מסיעה על חברתה אמר רב חסדא דר' יודא היא רב יהודה אמר דברי הכל היא אינה אלא להעביר שמנינותא ונמצא פסק הדברים לדעתנו שכל שנפגמה מבערב אין משחיזין אותה במשחזות שלה אבל נפגמה ביו"ט מותר אלא שאין מורין כן ונפגמה מבערב משחיזין אותה באבן או בעץ או בחרס או על הריחים אף לכונת חדוד אלא שאין מפרסמים שהוא מכוין לחדד וכן נראה שצריך להזהר שלא יוכר מתוך תנועותיו שיהא מכוין לחדד והשאה על חברתה מותר בכל ענין שעקר ענינו אינו נראה חדוד: זהו ביאור המשנה ופסק שלה לשטתנו אלא שיש חולקים בקצת דברים שכתבנו ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הן:

ו. רמב"ם הלכות יום טוב פרק ד הלכה ט

אין משחיזין את הסכין במשחזות שלה אבל מחדדה על גבי העץ או על גבי חרש או אבן ואין מורים דבר זה לרבים כדי שלא יבאו לחדדה במשחזות, במה דברים אמורים בשיכולה לחתוך בדוחק או שנפגמה, אבל אם אינה יכולה לחתוך כלל אין משחיזין אותה אפילו על העץ שמא יבא להשחיה במשחזות, ומפני זה אסרו להראות סכין לחכם ביום טוב שמא תהיה פגומה ויאמר לו אסור לשחוט בה משום פגימתה וילך ויחדדנה במשחזות, וחכם שראה הסכין לעצמו הרי זה משאילה לעם הארץ.

ז. גירסאות שונות כאן

ש"ס דפוס וילנא	ש"ס כת"י ותיקן 109b
מאן תנא דבמשחזות אסור אמר רב חסדא דלא כר' יהודה דתניא אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד ר' יהודה מתיר אף מכשירי אוכל נפש	מאן תנא אין משחיזין את הסכין אמ' רב חסדא מתניתין דלא כר' יהודה דתנן אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד ור' יהודה [מתיר] מכשירי אוכל נפש